

# **SYMBOLAE EUROPÆAE**



POLITECHNIKA KOSZALIŃSKA

**SYMBOLAE EUROPAEAE**

STUDIA HUMANISTYCZNE  
POLITECHNIKI KOSZALIŃSKIEJ

nr 8

Filozofia, historia, język i literatura, nauki o polityce

KOSZALIN 2015

ISSN 1896-8945

Komitety Redakcyjny  
*Bolesław Andrzejewski (przewodniczący)*  
*Zbigniew Danielewicz*  
*Małgorzata Sikora-Gaca (sekretarz)*

Redaktor statystyczny  
*Urszula Kosowska*

Przewodniczący Uczelnianej Rady Wydawniczej  
*Mirosław Maliński*

Projekt okładki  
*Agnieszka Bil*

Skład, łamanie  
*Karolina Ziobro*

© Copyright by Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej  
Koszalin 2015

WYDAWNICTWO UCZELNIANE POLITECHNIKI KOSZALIŃSKIEJ  
75-620 Koszalin, ul. Raławicka 15-17

---

Koszalin 2015, wyd. I, ark. wyd. ..., format B-5, nakład 100 egz.  
Druk

# Spis treści

## FILOZOFIA

### **BOLESŁAW ANDRZEJEWSKI**

*Komunikacyjne aspekty filozofii chrześcijańskiej w średniowieczu* ..... 7

### **ZBIGNIEW DANIELEWICZ**

*Leszka Kołakowskiego apologia Jezusa w kulturze Europy* ..... 19

### **MAGDALENA FILIPIAK**

*Status konsensualnej koncepcji prawdy w komunikacyjnym projekcie filozofii Karla-Otto Apla* ..... 33

## HISTORIA

### **BOGUSŁAW POLAK**

*Biskup Józef Gawlina wobec powstań śląskich i wielkopolskiego 1918-1921* ..... 45

### **MICHAŁ POLAK, KATARZYNA POLAK**

*Działalność Polskiego Komitetu Ruchu Europejskiego na rzecz sprawy polskiej w latach 1964-1978* ..... 57

## JĘZYK I LITERATURA

### **ELŻBIETA JUSZCZAK**

*Oswoić arcydzieło – szkic o Śniegu Orhana Pamuka* ..... 67

### **MARTYNA GIBKA**

*The Functions of Proper Names in the Literary Work of Art* ..... 79

### **LIDIA SUDAKIEWICZ**

*Nazwiska w księdze małżeństw parafii zakrzewskiej w Złotowskiem (lata 1850-1860)* ..... 91

## NAUKI O POLITYCE

### **PAULINA BŁAŻEJEWSKA**

*Polska polityka zagraniczna wobec „pomarańczowej rewolucji”* ..... 111

### **ŁUKASZ JUREŃCZYK**

*Germany in the process of unifying the country and Europe* ..... 121

### **KATE VACARCHUK**

*Modern Mixed Model and Hybrid Systems of Local Self-Government in the Cases of Spain and Latin American Countries* ..... 139

## RECENZJE I ARTYKUŁY RECENZYJNE

**WALDEMAR HANDKE**

*Węgry premiera Viktora Orbana. Kilka uwag na kanwie książki „Węgry – co tam się dzieje”.* ..... 147

**WALDEMAR HANDKE**

*W walce z mitem demokratyzującej Europę Zachodnią roli pokolenia 1968 roku. Kilka uwag o książce Götza Aly’ego pod znamienym tytułem „Unser Kampf ’68...”* ..... 161

**ZBIGNIEW DANIELEWICZ**

*Recenzja publikacji Brunona Hołysta: Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, Bezpieczeństwo jednostki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, Bezpieczeństwo społeczeństwa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015* ..... 173

**ELŻBIETA JUSZCZAK**

*Recenzja: S. Koper, Życie prywatne elit władzy PRL, Warszawa 2015. Historyczny tabloid* ..... 179

**MAŁGORZATA SIKORA-GACA**

*Recenzja: P. Augustyniak, Homo Polacus. Eseje o polskiej duszy, Wydawnictwo Znak, Kraków 2015* ..... 185

## Nazwiska w księdze małżeństw parafii zakrzewskiej w Złotowskiem (lata 1850-1860)

Nakładem Wydawnictwa Uczelnianego Politechniki Koszalińskiej w latach 2011-2012 ukazał się dwutomowy „Słownik nazwisk mieszkańców Ziemi Złotowskiej”<sup>2</sup>. W słowniku tym ujęto nazwiska mieszkańców dwóch najstarszych i największych parafii leżących na Krajnie Złotowskiej – złotowskiej i zakrzewskiej. Parafie te łącznie obejmowały 19 wsi. Materiał źródłowy umieszczony w „Słowniku...” pochodził ze źródeł pisanych i drukowanych obejmujących okres od 2. połowy XVI do 2. połowy XIX wieku. Dolna data graniczna została wyznaczona przez najstarsze zachowane zapisy źródłowe z tego terenu, zaś górną datę graniczną przyjęto po to, aby móc w miarę w pełny sposób ukazać zjawisko germanizacji nazwisk polskich i istniejące równoległe zjawisko polonizacji nazwisk niemieckich. Jak wynika z tego krótkiego wprowadzenia, w „Słowniku nazwisk mieszkańców Ziemi Złotowskiej” w zasadzie nie ujęto nazwisk występujących w zapisach źródłowych po roku 1850.

Nie znaczy to oczywiście, że źródła takie nie zachowały się do dnia dzisiejszego. Księgi parafii zakrzewskiej pod wezwaniem św. Marii Magdaleny, przechowywane obecnie w Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej są w miarę kompletne. Zachowały się księgi chrztów z lat 1773-1908, księgi małżeństw z lat 1714-1943, księgi zgonów z lat 1815-1916 oraz księga komunii obejmująca lata 1896-1972. Warto byłoby zatem uzupełnić wiedzę o antropo-nimach zakrzewskich doby nowopolskiej, wykorzystując zgromadzone w koszalińskim archiwum materiały źródłowe. Pozwoliłoby to na w miarę kompletne opisanie struktur słowotwórczych charakterystycznych dla terenu Krajny Złotowskiej oraz pełniejsze ukazanie procesów germanizacji nazwisk polskich i polonizacji nazwisk niemieckich na tym terenie.

Dla potrzeb niniejszego opracowania wykorzystano tylko jedną wszywkę umieszczoną w księdze małżeństw z lat 1814-1860. Księga ta w oryginale opa-

---

<sup>1</sup> **Lidia Bożena Sudakiewicz** – doktor nauk filologicznych, Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej.

<sup>2</sup> Zob. L.B. Sudakiewicz, *Słownik nazwisk mieszkańców Ziemi Złotowskiej*, t. 1 od A do K, t. 2 od L do Ż, Koszalin 2011-2012. Recenzje: zob. H. Górny, *Lidia Bożena Sudakiewicz, Słownik nazwisk mieszkańców Ziemi Złotowskiej*, „Onomastica” 2013, nr 57, s. 294-295, M. Czaplicka-Jedlikowska, *Lidia Bożena Sudakiewicz: Słownik mieszkańców Ziemi Złotowskiej*, „Prace Językoznawcze” 2015, nr 17 (1), s. 95-109.

trzona jest numerem trzecim (druga obejmuje lata 1774-1814, a pierwsza nie zachowała się). Z wymienionego powyżej źródła wyekscerpowano 115 nazwisk (zob. poniżej „Nazwiska w księdze małżeństw parafii zakrzewskiej w Złotowskim”), które przeanalizowano pod względem semantyczno-strukturalnym. Pozwoliło to na ukazanie w części syntetycznej (zob. Wnioski) charakterystycznych cech językowych przedstawionych antroponimów oraz ukazanie procesów polszczenia i niemczenia nazwisk mieszkańców Zakrzewa.

Zakrzewo jest rozległą wsią leżącą w północno-zachodniej części Krajny Złotowskiej. To siedziba gminy w powiecie złotowskim. Od strony północnej Zakrzewo otacza jezioro Głomskie, od strony wschodniej – jezioro Borowno, a od północno-zachodniej – jezioro Łomczyn. W granicach samej wsi są jeszcze dwa jeziora: Księżę i Kościelne. Na wschód od Zakrzewa rozciąga się las noszący nazwę Kamionki<sup>3</sup>. Zakrzewo znane jest przede wszystkim dzięki postaci księdza Bolesława Domańskiego, który był tu proboszczem i administrował parafią przez 37 lat, aż do śmierci w 1939 roku.

Osada Zakrzewo jest bardzo stara – istniała już w czasach pogańskich. Jak świadczą przeprowadzone wykopaliska archeologiczne, zamieszkiwała ją ludność kultury wschodniopomorskiej, osiadła tu co najmniej 500 lat p.n.e.<sup>4</sup>. Z kolei pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z roku 1432, a pierwsza wzmianka o parafii z roku 1511<sup>5</sup>. Otto Goerke – autor książki „Der Kreis Flatow”, przypuszcza, że kościół, będący siedzibą parafii, istniał w Zakrzewie już w roku 1491<sup>6</sup>; początkowo drewniany, a od 1839 roku murowany (z kamieni polnych).

Parafia zakrzewska około roku 1580 obejmowała wsie: Buczek Wielki, Głomsk, Stara Wiśniewka, Łąkie, Lipka, Prochy, Potulice, Radawnica, Grudna, Górzna. W roku 1619 parafię zakrzewską połączono z sąsiednią złotowską i podporządkowano proboszczowi w Złotowie. W roku 1695 parafie ponownie rozdzielono. W wieku XVIII parafia zakrzewska obejmowała wsie: Zakrzewo, Buczek Wielki, Łąkie, Głomsk, Lipka, Osowo, Potulice, Prochy, Stara Wiśniewka, Wersk i osadę młyńską Stołuńsko, natomiast wsie: Radawnica, Grudna i Górzna zostały w 1766 roku włączone do parafii radawnickiej<sup>7</sup>. Podział taki został zachowany i w wieku XIX.

Wszystkie wsie należące do parafii zakrzewskiej stanowiły własność szlachecką. W 1544 roku właścicielami wsi Zakrzewo byli Wojciech i Jan Zakrzewscy, następnie należała ona do rodu Potulickich, a w 1618 roku Jan Potulicki sprzedał dobra Zygmuntowi Grudzińskiemu. W rękach Grudzińskich Zakrzewo

<sup>3</sup> B. Popielas-Szultka, Z. Szultka, *Dzieje Zakrzewa*, Koszalin 1974, s. 7.

<sup>4</sup> Tamże.

<sup>5</sup> P. Szafran, *Osadnictwo historycznej Krajny w XVI-XVIII wieku (1511-1772)*, Gdańsk 1961, s. 214.

<sup>6</sup> za P. Szafran, *Osadnictwo...*, dz. cyt., s. 214.

<sup>7</sup> Tamże, tu zobacz w załączniku mapę: *Sieć osadnicza Krajny około 1772 roku*.



pozostawało do roku 1688. Kolejnymi właścicielami wsi zostali Działyńscy. W ich rękach Zakrzewo było do roku 1788, kiedy to Ksawery i Ignacy Działyńscy sprzedali wieś radcy pruskiej kamery wojennej Janowi Fryderykowi von Fahrenkeidtow. Od tego momentu, aż do roku 1945 wieś pozostawała w rękach niemieckich (od 1798 właścicielem wsi był landrat Jan Karol von Gerhardt, a od 1820 do 1945 rodzina Hohenzollernów)<sup>8</sup>.

W 2. połowie XIX wieku (dane z roku 1858) Zakrzewo było czwartą co do wielkości wsią w powiecie złotowskim i liczyło 808 mieszkańców<sup>9</sup>. Podstawowym ich zajęciem była uprawa roli. Ze względu na niską jakość gleb, uprawiano głównie żyto, owsie i ziemniaki. Na przykład w 1869 roku na 147 gospodarstwach 112 stanowili zagrodnicy i chałupnicy, a tylko 35 gospodarstw było samodzielnych<sup>10</sup>. Dlatego mieszkańcy Zakrzewa najmowali się jako robotnicy rolni w majątkach i dużych gospodarstwach, na szeroką skalę hodowali też owce. We wsi czynny był młyn, a w 2. połowie XIX wieku uruchomiono też cegielnię.

Jak piszą w „Dziejach Zakrzewa” B. Popielas-Szultka i Z. Szultka: „w połowie XIX wieku w Zakrzewie pojęcie <<katolik>> pokrywało się zasadniczo z pojęciem <<Polak>>, pojęcie <<ewangelik>> z pojęciem <<Niemiec>>. Świadczą o tym dane z 1849 roku, kiedy wieś liczyła 863 osoby, w tym 576 katolików, 557 mówiących językiem polskim oraz 282 ewangelików; 306 mówiących językiem niemieckim”<sup>11</sup>. We wsi wybudowano tylko kościół katolicki, jego patronką jest św. Maria Magdalena. Najbliższy zbór ewangelicki znajdował się w Złotowie.

Ze względu na niezwykle ciekawą historię wsi Zakrzewo i interesujące losy jej mieszkańców<sup>12</sup> warto byłoby szerzej i dokładniej opracować antroponimy zakrzewskie doby nowopolskiej. Tym bardziej, że, jak zauważono powyżej, materiały źródłowe z tego terenu są bogate i zachowały się w dobrym stanie do dnia dzisiejszego. Niniejszy artykuł jest zaledwie sygnałem ukazującym, jakie wiadomości kryją się w nazwiskach zapisanych w zakrzewskich księgach parafialnych.

<sup>8</sup> B. Popielas-Szultka, Z. Szultka, *Dzieje...*, dz. cyt., s. 10.

<sup>9</sup> Tamże, s. 23.

<sup>10</sup> Tamże, s. 20-21.

<sup>11</sup> B. Popielas-Szultka, Z. Szultka, *Dzieje...*, dz. cyt., s. 24.

<sup>12</sup> Zob. B. Popielas-Szultka, Z. Szultka, *Dzieje Zakrzewa...*, dz. cyt.; M. Zientara-Malewska, *Zakrzewo* [w:] też: *Złotowszczyzna*, Łódź 1971; *Ziemia złotowska*, W. Wrzesiński (red.), Gdańsk 1969, E. Osmańczyk, *Niezłomny proboszcz z Zakrzewa, rzecz o Księdzu Patronie Bolesławie Domańskim*. Warszawa 1989; J. Borzyszkowski, „Lud Polski się nie da...” *Ks. Bolesław Domański, Patron Polaków w Niemczech*, Gdańsk 1989.

Dla potrzeb artykułu<sup>13</sup> opracowano w formie słownika alfabetycznego 115 nazwisk wyekscerpowanych z księgi małżeństw parafii zakrzewskiej w Złotowskim. Omówione poniżej nazwiska pochodzą z lat 1850-1860. Hasłem w słowniku jest forma męska nazwiska. Wszystkie hasła zostały zilustrowane zapisami źródłowymi przy których najpierw podano rok zapisu, a po ukośniku numer strony na której zapis znajduje się w księdze małżeństw. Formy żeńskie poprzedzono skrótem *fem.* Po podaniu zapisów źródłowych omówiono budowę i znaczenie nazwisk, a także zwrócono uwagę na charakterystyczne cechy językowe przedstawionych antroponimów. W części końcowej przedstawiono wnioski wynikające z analizy językowej nazwisk ujętych w części słownikowej. Zamieszczono również objaśnienia skrótów wykorzystanej literatury przedmiotu oraz innych skrótów, których użyto w części słownikowej.

### **Nazwiska w księdze małżeństw parafii zakrzewskiej w Złotowskim (lata 1850-1860)**

**ABRAHAM:** *Michael Abraham* 1856/260; *Michael Abraham Colonus de Podrozna* 1858/274. Od im. *Abraham*.

**ALEKSIEWICZ:** *Clemens Allexiewicz Viduus de Ossowo* 1856/260. Hipok. od im. *Aleksander* > *Aleks* z suf. *-ewicz*. W zapisie nazwiska widać germanizację fonetyczno-graficzną polegającą na podwojeniu *-l-* i zastąpieniu pol. *-ks-* łac. lub niem. grafemem *-x-*.

**BACHNICKI:** *Martinus Bachnicki* 1851/234. Od n. o. *Bachnik* (: hipok. od im. *Bartłomiej*, *Benedykt* lub *Sebastian*) z suf. *-ski*.

**BANDULA:** *Joseph Bandula Colon.* 1859/284. Od n. o. *Banda* z suf. *-ula*. N. o. *Banda* powstała w wyniku obniżenia artykulacyjnego *e:a* w sąsiedztwie półotwartej *-n-*, stąd *Benda* : *Banda*, a n. o. *Benda* to zapisana fonetycznie n. o. *Będa* (: hipok. od im. typu: *Będzieciech*, *Będziemir* Mał I 64).

**BARONOWSKI:** *fem. Hedvigis Baronowska* 1859/282. Od n. o. *Baron* z suf. *-owski*. N. o. *Baron* może pochodzić od ap. *baron* 'wyższy urzędnik, dygnitarz', 'człowiek od nikogo niezależny, sobiepan' SW I 99, mniej prawdopodobne 'tytuł wyższej szlachty'. Raczej chodzi tu jednak o n. o. *Baran*, która do dziś bywa wymawiana na Krajnie z podwyższeniem artykulacyjnym *a : o*, w obustronnym sąsiedztwie półotwartych, dając postać *Baron* Brzeź 209.

---

<sup>13</sup> Artykuł ten stanowi rozszerzoną i poprawioną wersję referatu, który został wygłoszony przez autorkę na konferencji językoznawczej z cyklu „Językowa przeszłość i współczesność Mazowsza i Podlasia na tle innych regionów”, Łomża 2014. Jednocześnie tu pragnę serdecznie podziękować Panu prof. dr hab. Edwardowi Brezie za wszystkie niezwykle cenne uwagi zgłoszone w trakcie dyskusji po wygłoszeniu wspomnianego referatu.

**BARTOSZ:** *Matheus Bartosz de Stawnica* 1853/240; *Franciscus Bartosz* 1853/244. Hipok. od im. *Bartłomiej* Mal II 194.

**BAK:** *inter Laurentium Bak Custori Silvae* 1852/236. Od ap. *bak* ‘owad – Tabanus’ SW I 108.

**BETAŃSKI:** fem. *Anna Betańska filia Nicodemi Betański* 1857/268. Spolszczona na *Bet* niem. n. o. *Bett* (: hipok. od im. *Bertram*, *Betram*, por. stwniem. hipok. *Betto* SEM V 17).

**BETTIN:** *Andreas Bettin* 1857/270. Niem. n. o. *Bett* (zob. **BETAŃSKI**) z niem. suf. *-in*.

**BIALCZYK:** *Antonius Bialczyk* 1857/266; fem. *Magdalena Bialczyk filia Francisci Bialczyk* 1856/262. N. o. *Biały* (: ap. *biały*) z suf. *-czyk*. W zapisie *Bialczyk* widoczna germanizacja fonetyczno-graficzna.

**BIGDALKE:** *Anton Bigdalke Scholirega* 1857/268. Może to być zgermanizowana na *Bigdalke* polska n. o. *Bigdalka*; gdzie pol. *-a* zastąpiono niem. *-e*, a pol. *-l-* oddano za pomocą niem. *-l-*, zaś n. o. *Bigdalka* może być przekształconą pod względem fonetycznym n. o. *Bogdalka*, a to hipok. od im. *Bogdał*.

**BRZĄKAŁA:** *Valentinus Brząkała de Kleszczyna* 1853/240; *Jacob Brząkała de Kleszczyna* 1856/258. Od ap. *brząkać* z suf. *-ała*.

**BRZEZIŃSKI:** fem. *et Evae Brzezinska* 1856/262. Od n. m. *Brzeziny* pow. średzki, kościański, turecki SG I 417 z suf. *-ski*.

**BUDNIK:** *Josephus Budnik* 1852/238. Od ap. *budnik* ‘mieszkający w budzie’, ‘handlarz miejski’, ‘właściciel domu bez roli’ SW I 226.

**BURETA:** *Johannes Bureta* 1853/244. Od n. o. *Bur*, *Bury* (: ap. *bury* SW I 239) z suf. *-eta*.

**CIK:** *Martinus Cik Colonus* 1857/268. Derywat wsteczny od ap. *cykać* ‘sączyć się, siusiać’ Br 69 też ‘świstać, pić powoli, doić’ NP I 104.

**DAUSZ:** *Josephus Daus vel Dausz* 1857/266; fem. *Constantia Daus vel Dausz Vidua* 1855/256. Od niem. ap. *Daus*, *Dausch* ‘maciora’ NP I 127 z polonizacją fonetyczno-graficzną: *Dausz*.

**DEJA:** *Stanislaus Deja* 1857/272. Od ap. *deja* ‘człowiek ociężały’ lub od niem. n. o. *Dei* z polszczyzącym suf. *-a* NP I 130.

**DITTMAN:** fem. *Elisabeth Dittman* 1859/284. Niem. n. o. *Dietmann*, od niem. bazy *-diet-* ‘Volk – lud’ Go 152 i niem. ap. *Mann* ‘mężczyzn’. N. o. *Dietmann* została spolszczona fonetycznie i graficznie na *Dittman*.

**DOBEK:** *Johann Dobbek de Strezin* 1853/246. Hipok. od im. stp. typu *Dobiesław*, *Dobiegniew* > *Dobek* Mal I 67. W zapisie *Dobbek* widoczna germanizacja fonetyczno-graficzna.

**DUBIO:** fem. *Magdalena Dubio* 1852/238. N. o. *Dub, Duba* NP I 128 (: ap. *dub* ‘dąb’, *duby* ‘brednie, głupstwa, androny’ SW I 575) z suf. –o i miękką wymową.

**DUDA:** *Johannes Duda vel Dudzinski* 1853/248. Od ap. *duda* ‘dudarz, lichy grajek, niedołęga’ SW I 579, n. o. *Dudziński* zob. pod **DUDZIŃSKI**.

**DUDZIŃSKI:** *Johannes Duda vel Dudzinski* 1853/248. N. o. *Duda* (zob.) z suf. –iński.

**DUŻAK:** fem. *Catharina Duzakowa* 1851/234. Od ap. *duży* SW I 590 z suf. –ak.

**DWER(E)K:** fem. *Marianna Dwerkowna* 1953/240. Od stp. ap. *dwork, dwerk*, por. ap. *dwornik* ‘dozorca, rządcą, włodarz dworski’, *dworznik* ‘dworak’, ‘rządcą’ SW I 594.

**EGGERT:** fem. *Marianna Eggert* 1853/242. Niem. n.o.Egert (: stwniem. *egerde* ‘odłóg’) NP I 11.

**FOTOLIŃSKI:** *Carolus Fridericus Augustus Fotolinski* 1854/252. Z suf. –iński od n. o. *Fot, Fota* (: stp. ap. *fol, fota* ‘błąd, pomyłka’, gw. *fota* ‘sieć na ryby’, por. n. o. *Fot, Fotel* NP I 200).

**FLATOW:** *Jacobus Flatow de Rosenfelde* 1851/234; fem. *Carolina Flatow* 1853/244. Od niem. n. m. *Flatow* na miasto *Złotów*.

**FRELICHOWSKI:** *Johannes Frelichowski Col. de Trzeciewnica* 1859/284. Hybryda niemiecko-polska: niem. n. o. *Fröhlich* (: niem. ap. *fröhlich* ‘wesoły, radosny’) Go 192 z polskim suf. –owski i polonizacją fonetyczno-graficzną.

**GERSCHKE:** *Johannes Gerschke filius Martini Gerschke* 1856/264. N. o. *Gierszek* (: hipok. od im. *Gerard*, por. *G(i)ersz* Mal II 224) z germanizacją fonetyczno-graficzną i morfologiczną, która polega na zastąpieniu pol. suf. –ek dniem. –ke.

**GIRLACH:** *Joseph Girlach* 1853/242. Od niem. im. *G(i)erlach* Mal II 225.

**GOLA:** fem. *Justina Golowna filia Woytechy Gola* 1853/248. Derywat fleksyjny od n. o. *Goł* (: ap. *goł, goły* SW I 870), *Jan, syn Gola* > *Jan Gola*, pod wpływem niemieckim: *Gola*, por. też wsp. kraj. nazwiska: *Goła, Golla* Brzeź 212.

**GOSPODAR:** fem. *vidua Marianna Gospodar* 1859/284. Od ap. *gospodarz* ‘pan domu, głowa rodziny, wieśniak bogatszy, zarządzający’. Forma *Gospodar* została zapisana pod wpływem grafii niemieckiej.

**GRAJ:** *Andreas Graj de Blugowo* 1853/242. Od ap. *graj* ‘grajek’ SW I 895.

**GRUCZYŃSKI:** *Joannes Gruczynski* 1853/250. N. o. *Grucza* (: ap. *grucza* ‘kasza, krupy, potrawa z kaszy’ też ‘narośl, guz, garb’) z suf. –iński Breza NP I 170.

**GRZEGORZEWSKI:** fem. et *Annae Grzegorzewska de Kleszczyn* 1860/288. N. o. Grzegorz z suf. -ewski.

**GRZYBOWSKI:** et *Catharinae Grzybowska de Glumen* 1859/282. Od n. m. Grzybowo pow. gnieźnieński, wągrowiecki SG II 895 suf. -ski lub n. o. Grzyb (: ap. grzyb) z suf. -owski.

**GUS:** *Roch Guss de Złotowo* 1853/ 248; *Roch Guss Colon.* 1856/260; fem. *Marianna Gus* 1851/234. Od ap. guz SW I 943, forma Gus zapisana zgodnie z wymową.

**HAFFKE:** *Paulus Haffke* 1859/280. Niem. n. o. *Haff* (: śrdniem. haf 'ryby', 'morze') z niem. suf. -ke NP I 290.

**HALACZ:** *Halacz Johann* 1852/238. N. o. *Hała* z suf. -acz. N. o. *Hała* od ap. *gała* (: 'zgrubienie od ap. *gałka* 'drobny przedmiot kulisty, szczególnie piłka' Br 133) z pomieszaniem nagłosowego *g-* z *h-*, co spowodowało powstanie formy *Hała* (por. podobne: *gołysz* : *hołysz*, *hańba* : *gańba*).

**HOLENDER:** fem. *Catharina Olendrowicz alias Holender filia Mathaeus et Annae Kowalska Olendrowicz.* Od etnonimu *Holender*, n. o. *Olendrowicz* zob. pod **OLENDROWICZ**.

**JACH:** *Michael Jach Colonius de Kleszczyna* 1851/236. Hipok. od im. *Jan* Mal II 247.

**JANISZEWSKI:** *Carolus Antonius Janiszewski filius Ignatii Janiszewski* 1859/282. Od n. m. *Janiszewo* pow. rypiński, *Janiszew* pow. kolski SG III 403 z suf. -ski.

**KABACZYŃSKI:** *Thomas Kabaczynski* 1852/23813 Z suf. -iński od n. o. *Kabat* SSNO II 5 (: ap. *kabat* 'kaftan' SW II 193, początkowo *kabat* oznaczał 'obcisły kaftan wojenny ze skóry noszony przez ubogą szlachtę', potem też 'kaftan z tkaniny noszony pospolicie przez mieszczan' Bańkowski I 603).

**KACZYŃSKI:** *Josephus Kaczynski* 1854/252. Od n. m. *Kaczyna* pow. średzki SG III 657 lub n. m. *Kaczyny* pow. ostrołęcki SG IV III 658 z suf. -ski.

**KICICH:** *Michaelis Kicich de Skitz* 1855/256. Z suf. -ich od n. o. *Kicia* (: *kicia* 'pieszczotliwie o kocie'), por. n. o. *Kicia*, *Kiciak* NP I 393.

**KIERZEK:** *Josephus Kierzek Colon. de Radawnica* 1853/248. Od ap. *kierzek* 'mały krzak', por. ap. *kierz* 'krzak' SW II 331.

**KLATECKI:** *Thomas Klatecki* 1858/278. Od ap. *klat* 'futerko, skórka' SW II 351, por. też kaszub. ap. *klat* 'pogardliwie o włosach, kudły' Sych II 158, z suf. -ecki.

**KOŁODZI:** *Thomas Kołodzi colon. de Rudna* 1853/246; *Michaelis Kołodzi filius Josephi Kołodzi* 1853/246. Od ap. *kołodziej* SW II 411, wariant *Kołodzi* powstał wskutek podwyższenia -ej->-i-, por. gw. *lepiej* > *lepi*.

**KORKE:** fem. *Magdalena Korke* 1853/240. Pol. n. o. *Korek* (: ap. *korek* Bańkowski II 797), zgermanizowany morfologicznie poprzez substytucję pol. *-ek* przez *-iem*. *-ke*, stąd *Korek* : *Korke*, por. też *Breza Przyd* 122.

**KOSTRZEWA:** et *Annae nata Kostrzewionka* 1858/278. Od ap. *kostrzewa* w stp. 'o różnych chwastach zbożowych' Bańkowski I 801, 'roślina trawiasta – *Festuca*' SW II 492.

**KOWALSKI:** *filia Mathaeus et Annae Kowalska Olendrowicz* 1859/282. Od n. m. *Kowale* pow. kartuski, gdański, olecki SG IV 506 lub n. o. *Kowal* (: ap. *kowal*) z suf. *-ski*, n. o. *Olendrowicz* zob. pod **OLENDROWICZ**.

**KRUZIŃSKI:** *Carolus Kruzinski* 1853/244. Hybryda: spolszczona na *Kruza* niem. n. o. *Krus* (: niem. ap. *krus*) *Breza NP I 229* z pol. suf. *-iński*.

**KUFEL:** *Anton Kufel* 1855/256. Od ap. *kufel* *Breza NP I 187*.

**KUICH:** *Michaelis Kuich Col.* 1858/278. Hipok. od stp. im. *Ko(ji)mir*, *Ko(ji)slaw* > *Kuik* z obocznym *-ch* *Breza NP II 280*.

**KULKA:** *Franz Kulka Colon de Friedrichsbruch* 1859/280. N. o. *Kula* (: ap. *kula* SW II 624, tu zapewne w znaczeniu 'człowiek kulawy, ten który chodzi o kuli') z suf. *-ka* lub od ap. *kulka* SW II 627.

**KUPKA:** fem. *Anna Nata Kupka* 1856/258. Od ap. *kupka* - dem. od ap. *kupa* 'gromada, zbiór, stos' Bańkowski II 854, por. n. o. *Kupka NP I 492*.

**KURZYŃSKI:** *Thomas Kurzynski de Klukowo* 1853/248. N. o. *Kura* SSNO III 203 (por. ap. *kura*) z suf. *-iński*.

**KWASIGROCH:** *Casimirus Kwasigroch* 1853/240. Nazwa złożona: człon pierwszy od ap. *kwasić*, drugi od ap. *groch*.

**LEWANDOWSKI:** fem. et *Catharinae Lewandowski de Mega Buczek* 1857/272. N. o. *Lawenda*, *Lewanda* (: ap. *lawenda* 'roślina – *Lavendula*' SW II 695, z północnopolską metatezą: *lewanda*) z suf. *-owski*.

**LOEWE:** *Augustin Loewe* 1858/278. Od niem. ap. *Löwe* 'lew'.

**ŁABĘĆ:** *Jacobus Labenć viduus de Pr. Friedland* 1860/286. Od ap. *łabędź*, stp. *łabęć* 'ptak – *Cygnus*' SW II 784

**ŁĘGA:** *Marianna Łęga filia Jacobi Łęga* 1858/274. Od wyrażenia przyimkowego z *Łęga* (por. *Jan z Łęga* > *Jan Łęga*), gdzie *Łęg* może oznaczać nazwę wsi w pow. śremskim Pod I 170 lub też wieś *Łąg* pow. chojnickim.

**MAJEROWSKI:** *Michał Majerowski* 1853/240. Hybryda niemiecko-polska: niem. n. o. *Meier* Go 346 (: niem. ap. *Meier* 'dzierżawca') spolszczona pod względem fonetyczno-graficznym na *Majer* i z polskim suf. *-owski*.

**MALON:** fem. *Elisabetha nata Malon* 1854/252. Od n. o. *Mały* (: ap. *mały*) z suf. *-on*.

**MAMACH:** *Martin Mammach de Illowo* 1856/258. Od ap. *mama*, *mamać* 'wzywać mamy' SW II 868 z suf. *-ach*.

**MANOWSKI:** *Woytechus Manowski de Slawianowo* 1853/240. Od n. m. *Manowo* (niem. *Manow* SG VI 101) pow. koszaliński z suf. *-ski*.

**MANTHEJ:** fem. *Carolina nata Manthei* 1856/262. Hipok. od stp. im. typu *Męcimir*, *Przemął* Mal I 71 > *Mętej*, z szeroką i rozłożoną wymową: *Mantej*, por. n. o. *Mętko* : *Mantko* SSNO III 446 i ap. *mętlíč* : *mantlić* SW II 936. Zapis *Manthey* z germanizacją fonetyczno-graficzna.

**MOLIK:** *Josephus Mollik de Potulice* 1853/242; *Joseph Molik* 1859/282. N. o. *Mol* SSNO III 547 (por. ap. *mól*, *mol* ‘*Tinea pellionella*’ SW II 1056) z suf. *-ik*.

**MROZIŃSKI:** *Aleksander Mroziński Scholirega* 1853/250. N. o. *Mroz* SSNO III 570 (por. ap. *mrozić*, *mróz* SW II 1060) z suf. *-iński*.

**MRZEWKA:** *Stephan Mrzewka* 1856/260. Od ap. *mrzewka* ‘rodzaj ryby’ SW II 1062.

**MULCZON:** fem. *et Annae nata Mulczon* 1859/284. Od kaszub. ap. *mulk* ‘osoba ukochana, narzeczona lub narzeczony’ (por. nazwisko *Mulk* Breza NP I 290-291) z suf. *-on*.

**MUSOLFF:** *Johannes Musolff de Dobrin Filius Georgi Musolff* 1853/246. Niem. n. o. *Musolf* spolszczona pod względem fonetyczno-graficznym; w członie pierwszym dniem. ap. *Mus* ‘mysz’, w drugim członie niem. ap. *Wolf* ‘wilk’.

**OBST:** *Antoni Obst de Gollnitz* 1853/240. Od niem. ap. *Obst* ‘owoc’.

**OGÓREK:** *Joannes Ogorek de Buszkowo filius Isidori Ogorek* 1857/266. Od ap. *ogórek* ‘roślina – Cucumis’ SW III 717.

**OLENDROWICZ:** fem. *Catharina Olendrowicz alias Holender filia Mathaeus et Annae Kowalska Olendrowicz* 1859/282. N. o. *Olender* (: etn. *Holender*) z suf. *-owicz*. N. o. *Holender* zob. pod **HOLENDER**.

**PASTERNACKI:** *Thomas Pasternacki* 1859/284. Od n. o. *Pasternak* Su II 67 (: *pasternak* ‘roślina – *Pastinaca sativa*’ SW IV 79) z suf. *-ski*.

**PENNIG:** fem. *Anna Pennig vidua* 1858/280. Od niem. ap. *Pfennig* ‘grosz’ spolszczonego pod względem fonetyczno-graficznym.

**PIKULIK:** fem. *et Reginae Pikulik* 1855/256. N. o. *Pikuła* (: ap. *pikać* ‘o głosie ptaków’ Br 407) z suf. *-ik*.

**PODLAS:** *Joseph Podlass filius Josephi Podlass* 1856/258. Od n. m. *Podlas*, n. o. *Podlass* zapisana z germanizacją fonetyczno-graficzną.

**POLACHOWSKI:** *Joseph Polachowski Arendatus* 1853/246. N. o. *Polach* (: etn. *Polak*, gw. *Polach* Breza Przyd 176) z suf. *-owski*.

**PRZYBYLSKI:** fem. *Marianna Przybylska* 1852/238; *Marianna nata Przybylska* 1854/250. n. o. *Przybył* (: hipok. od stp. im. typu: *Przybysław*, *Przybywuj* Mal I 72 > *Przybył* lub od ap. *przybyć*, *przybywać* SW V 265) z suf. *-ski*.

**ROHDE:** fem. *Catharina Rohde filia Johannis Rohde* 1853/246. Pol. n. o. *Roda* (: ap. *rodzić* z konwersją, tak jak *Zawada* < *zawadzać*, *Czuba* < *czubić*, por.

Breza NP I 150) zgermanizowana pod względem fonetyczno-graficznym i morfologicznym (zastąpienie pol. końcówki *-a* niem. *-e*).

**ROSA:** fem. *Catharina Rosa filia Joannis Rosa* 1858/274. Od ap. *rosa* SW V 563.

**ROSS:** fem. *Josepha Ross filia Johannis Ross Colon.* 1855/256. Hipok. od im. *Rościsław* > *Rosz* Mal I 73, który został zapisany z germanizacją fonetyczno-graficzną jako *Ros*.

**RYDLEWSKI:** *Ignatius Rydlewski* 1853/240. Od n. m. *Rydlewo* pow. szubiński SG X 86 z suf. *-ski*.

**RYMAS:** et *Carolinae* nata *Rymas* 1860/286. Od ap. *rymarz*. N. o. *Rymarz* zapisana fonetycznie dała postać *Rymas*, a pod wpływem j. niem. *Rymas*.

**RZĄSKA:** *Mathaeus Rząska filius Andreae Rząska* 1857/266. Od ap. *rząska* ‘rzęsa’ SW V 806.

**SCHRAM:** *Daniel Schram Col. de Zippnow* 1858/276. N. o. *Szram* (: ap. *szrama*) zapisana pod wpływem niem. jako *Schram*.

**SMELSZ:** *Josephus Smelsz Colon.* 1857/268; *Josephus Schmelsz Col. de Zakrzewo* 1859/284. Od ap. *śmiać się*, stp. *śmiejać*, z suf. *-usz*, stąd n. o. *Śmieusz* (por. n. o. *Śmiech* SSNO V 368). N. o. *Śmieusz* : *Śmielsz* zapisana z wymową *-u-* niezgłoskotwórczego jako *-ł-* (por. też wsp. notowane na Krajnie nazwisko *Smelsz* Brzeź 219). W zapisie n. o. *Smelsz* widoczna germanizacja fonetyczno-graficzna.

**SMOLAREK:** *Simon Smolarek Col. de Radawnitz* 1859/280. N. o. *Smolarz* (: ap. *smolarz*) z suf. *-ek*.

**STOFF:** fem. *Barbara nata Stoff* 1857/270. Niem. hipok. *Stoff* od im. *Christoph* ‘Krzysztof’ NP II 487.

**SYGDA:** *Michaelis Sygda Colon.* 1853/248. Hybryda: niem. hipok. *Sig*, *Syg* (: od niem. im. złożonych z członem *Sig-*, typu: *Sigismund*, *Sigmar* SEM V 241-242) z pol. suf. *-da*.

**SZALSKI:** *Aleksander Szalski Col. de Lutau* 1858/276; *Andreas Szalski de Majori Lutau vel Lutowo* 1858/276. N. o. *Szal* (: ap. *szaleć* ‘wariować, głupieć, ‘oszukiwać’, ‘żartować’ Br 539-540 lub niem. n. o. *Schiel*, por. Breza NP I 390-391) z suf. *-ski*.

**SZCZEPAŃSKI:** *Josephi Szczepanski de Święta* 1853/244. N. o. *Szczepan* SSNO V 284 z suf. *-ski*.

**SZPERA:** *Josephus Szpera Colon. de Jazdrowi* 1852/238. Hybryda niemiecko-polska: niem. n. o. *Szper* (: od śrwniem. ap. *spar*, *spare* ‘wróbel’ lub *sperren* ‘zamykać’ SEM V 245) z pol. suf. *-a*.

**SZYMAŃSKI:** *Johannes Szymanski* 1853/244. Od n. m. *Szymany* pow. turecki, szczuczyński, szczycieński SG XII 114 z suf. *-ski*.



**THIEL:** *Gottlib Thiel de Briesen Colon*. 1856/260. Niem. n. o. *Thil, Thiel* < im. *Thilo* Go 154.

**TURSCHE:** fem. *et Catharinae nata Tursch de Rosenfelde* 1851/234. Niem. n. o. od śrwniem. ap. *turse* 'olbrzym' NP. II 629-30.

**VOLKMANN:** *Christian Volkmann* 1858/278. Niem. n. o. od niem. ap. *Volk* 'lud' i niem. ap. *Mann* 'człowiek, mężczyzna'.

**WALENTYN:** fem. *et Annae Wnuk nata Walentynka* 1859/284. Od im. *Walentyn* Mal II 338, n. o. *Wnuk* zob. pod **WNUK**.

**WALKOWSKI:** fem. *et Mariannae nata Walkowska* 1856/264. Hipok. od im. *Walentyn, Walenty* > *Walek* Mal II 338.

**WEINKE:** *Johann Weinke* 1860/286. Niem. n. o. *Wein* (: ap. *Wein* 'wino') z niem. suf. -ke.

**WIŚNIEWSKI:** *Stephanus Wisniewski filius Laurenti Wisniewski Col. de Walentinowo* 1859/286. Od n. m. *Wiśniewo* pow. średzki, wągrowiecki SG XIII 611- 612 z suf. -ski.

**WNUK:** *Antonius Wnuk Colon*. 1859/284; fem. *et Annae Wnuk nata Walentynka* 1859/284. Od ap. *wnuk*, n. o. *Walentynka* zob. pod **WALENTYN**.

**WILCZEK:** *Jacobus Wilczek filius Andreas Wilczek alias Wolf* 1853/248. Od ap. *wilczek* 'mały wilk' SW VII 610.

**WITT:** *Samuel Witt Col.* 1856/260. Od im. *Wit* Mal II 344 z germanizacją fonetyczno-graficzną: *Witt*.

**WOLF:** *Jacobus Wilczek filius Andreas Wilczek alias Wolf* 1853/248. Od niem. ap. *Wolf* 'wilk', por. też wyżej pol. n. o. **WILCZEK**.

**ZABOROWSKI:** fem. *Catharina nata Zaborowska* 1848/248. Od n. m. *Zaborowo* pow. kościański, wolsztyński, śremski Pod II 342 z suf. -ski.

**ZIELKE:** *Antonius Zielke Civis de Złotowo alias Flatow* 1858/27. Pol. n. o. *Sylek* (: hipok. od im. *Sylwester* Mal II 324) zgerm. pod względem morfologicznym poprzez odwrócenie pol. suf. -ek na dniem. -ke i fonetyczno-graficznym na *Silke*. Nagłosowe z- jest tu wynikiem odczytania przez Niemców znaku s- jako z-.

**ZDRENKA:** fem. *Magdalena Zdrenka filia Jacobi Zdrenka* 1859/282. Od ap. *wzdreğa* pisanego też *wzdreğa* 'nazwa rybki' Br 640, dziś *wzdreğa krasnopiórka* 'Scardinius erythrophthalmus', forma *Zdrenka* z pominięciem nagłosowego w- i rozłożoną pisownią nosówki, por. *Breza Przyd* 237.

**ZWADZICH:** *Paulus Zwadzich de Krojanke* 1853/240. N. o. *Zwada* (: ap. *zwada, zwadzić* 'poważnić, pokłócić' SW VIII 633) z suf. -ich.

**ŻAREK:** *Joannes Żarek* 1852/238. Od ap. *żar* SW VIII 691 suf. -ek.

## Wnioski z przeprowadzonych analiz

Wśród 115 nazwisk występujących na kartach zakrzewskiej księgi małżeństw najliczniejsze są nazwiska prymarne. Zdecydowana ich większość to nazwiska odapelatywne, są wśród nich nazwiska wywodzące się od nazw zawodów: *Budnik*, *Duda*, *Dwer(e)k*, *Gospodar*, *Graj*, *Kołodzi*, *Rymas* (: *rymarz*); pochodzące od apelatywów nazywających zwierzęta: *Bąk*, *Łabęć*, *Mrzewka*, *Wilczek*, *Zdrenka*; wywodzące się od nazw roślin: *Kierzek*, *Kostrzewa*, *Ogórek*; od apelatywów nazywających części ciała: *Gus*, *Rząska*; od nazwy stopnia pokrewieństwa: *Wnuk*, od apelatywu nazywającego zjawisko atmosferyczne pochodzi nazwisko *Rosa*, od nazw jednostek miary – *Kupka*, a nazwisko *Kufel* i *Korek* (zapisane w formie zgermanizowanej jako *Korke*) – od apelatywów będących nazwami wytworów rąk ludzkich.

Do grupy nazwisk odimiennych należy 10 nazwisk. Od imion pełnych pochodzą nazwiska *Abraham*, *Walentyn*, *Witt*. O wiele liczniejsza jest grupa nazwisk pochodzących od zdrobniałych imion staropolskich. Należą tu nazwiska takie jak: *Bartosz* (: *Bartłomiej*), *Dobek* (: *Dobiesław*), *Kuich* (: *Koislaw*), *Manthej* (: *Męcimir*), *Rosz* (: *Rościsław*). Tylko dwa nazwiska wywodzą się od chrześcijańskich imion zdrobniałych, to nazwy osobowe *Jach* i *Gierszek*. Zaledwie tylko jedno nazwisko jest równe nazwie miejscowej – *Podlas* i jedno nazwisko – *Holender* – jest równe etnonimowi.

Wśród nazwisk sekundarnych zdecydowaną większość stanowią nazwiska utworzone za pomocą sufiksu *-ski* // *-cki* i pochodnych (*-ewski* // *-owski*, *-ecki*, *-iński*). Od nazw osobowych pochodzą nazwiska: *Bachnicki*, *Baranowski*, *Dudziński*, *Fotoliński*, *Gruczyński*, *Grzegorzewski*, *Kabaczyński*, *Kurzyński*, *Lewandowski*, *Mroziński*, *Pasternacki*, *Polachowski*, *Przybylski*, *Szczepański* i *Walkowski*, od apelatywu: *Klatecki*. Z kolei od nazw miejscowych pochodzą nazwiska takie jak: *Brzeziński* (: *Brzeziny*), *Janiszewski* (: *Janiszewo*), *Kaczyński* (: *Kaczyna* lub *Kaczyny*), *Manowski* (: *Manowo*), *Rydlewski* (: *Rydlewo*), *Szymański* (: *Szymany*), *Wiśniewski* (: *Wiśniewo*) i *Zaborowski* (: *Zaborowo*). Dwuznaczną podstawę mają nazwiska: *Grzybowski* (: n. m. *Grzybowo* lub n. o. *Grzyb*), *Kowalski* (: n. m. *Kowale* lub n. o. *Kowal*) i *Szalski* (: pol. n. o. *Szal* lub niem. n. o. *Schiel*).

Z sufiksem *-ewicz* // *-owicz* zostały utworzone tylko dwa nazwiska: z suf. *-ewicz*: *Aleksiewicz* (: *Aleks*), a z suf. *-owicz* nazwisko *Olendrowicz* (: *Olender* ‘*Holender*’).

Podobnie nieliczne są nazwiska, które powstały za pomocą innych formantów niż *-ski*, *-cki* lub *-ewicz*, *-owicz*. Z *-k-* w części sufiksальной odnotowano 5 nazwisk: z sufiksem *-ak*: *Dużak* (: *Duży*); z sufiksem *-ek*: *Żarek* (: *Żar*); z sufiksem *-ik*: *Molik* (: *Mol*) i *Pikulik* (: *Pikuła*); z sufiksem *-czyk*: *Białczyk* (: *Biały*). Z *-l-* // *-l-* w części sufiksальной wystąpiły 2 nazwiska: z sufiksem *-ała*: *Brząkała* (: *brząkać*); z sufiksem *-ula*: *Bandula* (: *Banda* < hipok. *Będa*, a to od

im. *Będzimir*). Tylko 3 nazwiska utworzono za pomocą formantów z *-ch-* w części sufiksalnej: z sufiksem *-ach*: *Mamach* (: *mama, mamać*), z sufiksem *-ich*: *Kicich* (: *Kicia*) i *Zawadzich* (: *Zawada*). Z *-n-* w części sufiksalnej wykorzystany został sufiks *-on*, dzięki któremu powstały 2 nazwiska o podstawach odapelatywnych: *Malon* (: *mały*), *Mulczon* (: *mulk* ‘osoba ukochana, narzeczona lub narzeczony). Tylko pojedyncze nazwiska powstały za pomocą *-s-/-sz-* w części sufiksalnej – z sufiksem *-usz*: *Śmielsz* (: *śmiejąc się* ‘śmiać się’), z *-c-/-cz-* w części sufiksalnej – z sufiksem *-acz*: *Halacz* (: *Hala* < ap. *gała*, z *-t-* w części sufiksalnej – z sufiksem *-eta*: *Bureta* (: *bur, bury*). Jedno nazwisko zostało utworzone za pomocą samogłoskowego formantu *-o*: *Dubio* (: *dub, duby*), jedno za pomocą derywacji wstecznej: *Cik* (: *cykać*), jedno za pomocą konwersji: *Roda* (: *rodzić*), jedno nazwisko jest derywatem fleksyjnym: *Gola* (: *Gol* < ap. *gol, goły* ‘bez majątku’) i jedno pochodzi od wyrażenia przyimkowego *Lęga* (: z *Lęga*). Podobnie, tylko jedno nazwisko – *Kwasigroch* (: ap. *kwasić* i ap. *groch*), ma charakter komponowany. Za nazwy osobowe o charakterze dwuznacznym można uznać dwa nazwiska: *Deja* (: ap. *deja* lub niem. n. o. *Dei*), *Kulka* (: n. o. *Kula* z suf. *-ka* lub od ap. *kulka*).

Wszystkie nazwiska obce, które wystąpiły w zakrzewskiej księdze małżeństw z lat 1850-1860, to nazwiska niemieckie. Jest to zrozumiałe przede wszystkim ze względu na historię Ziemi Złotowskiej, która pod panowanie pruskie dostała się już po pierwszym rozbiórce Polski i w rękach niemieckich pozostała aż do roku 1945. Do grupy nazwisk niemieckich można zaliczyć przede wszystkim nazwy osobowe o charakterze prymarnym: prymarne odmienne - *Girlach, Thiel, Stoff*; prymarne odapelatywne - *Eggert, Loewe, Obst, Pennig, Tursch, Wolf* i prymarne odmiejscowe: *Flatow*. Charakter sekundarny mają nazwiska: z suf. *-in*: *Bettin* (: *Bett*), z suf. *-ke*: *Haffke* (: ap. *haf*), *Weinke* (: *Wein*), a charakter złożony nazwy osobowe: *Ditman* (: baza *-diet-* ‘Volk – lud’ i *Mann* ‘mężczyzna, człowiek’), *Musolf* (: *mus* ‘mysz’ i *Wolf* ‘wilk’) i *Volkman* (: *Volk* ‘lud’ i *Mann* ‘mężczyzna, człowiek’),

W zakrzewskiej księdze nazwisk, oprócz niemieckich nazw osobowych, wystąpiły też hybrydy niemiecko-polskie. Taki charakter mają nazwiska: *Betański* (: niem. n. o. *Bett* z pol. suf. *-ański*), *Frelichowski* (: niem. n. o. *Frölich* z pol. suf. *-owski*), *Kruziński* (: niem. n. o. *Krus* z pol. suf. *-iński*), *Majerowski* (: niem. n. o. *Meier* z pol. suf. *-owski*), *Sygda* (: n. o. *Sig, Syg* z pol. suf. *-da*), *Szpera* (: n. o. *Szper* < śrwniem. *spare* z polszcącym suf. *-a*).

O ile powstawanie hybryd niemiecko-polskich wskazuje na proces polonizacji nazwisk niemieckich, o tyle hybrydy polsko-niemieckie są poświadczeniem procesu niemczenia nazwisk polskich, gdzie nazwa osobowa o polskim rdzeniu zostaje zgermanizowana za pomocą niemieckiego wykładnika. Najczęstszym sposobem germanizacji morfologicznej nazwisk polskich było zastąpienie polskiego sufiksu *-ek* dolnoniemieckim sufiksem *-ke*. Zabieg ten po-

świadczają też nazwiska pochodzące z zakrzewskiej księgi małżeństw: *Bigdalke* (: *Bigdalek* < *Bogdalek*), *Gerschke* (: *Gierszek*), *Zielke* (: *Sylek*). Z kolei polskie nazwiska zakończone samogłoską *-a* niemczono, zastępując tę samogłoskę niemieckim *-e*, tak jak w nazwisku *Rhode* (: *Roda*).

Język polski i język niemiecki charakteryzują różne systemy fonologiczno-fonetyczne i ortograficzno-graficzne. Dlatego proces niemczenia nazwisk jest szczególnie widoczny na gruncie fonetyczno-graficznym. W nazwiskach wyeksцерpowanych z zakrzewskiej księgi małżeństw dostrzec też można różnorodne zabiegi zmierzające do dostosowania polskich nazwisk do niemieckiego systemu językowego. Widać to na przykład w podwajaniu liter, ponieważ w języku niemieckim samogłoska przed pojedynczą spółgłoską jest długa, dlatego po polskich samogłoskach jasnych pojawia się geminata: *-ll-* w nazwisku *Allexsiewicz* (: *Aleksiewicz*) i nazwisku *Mollek* (: *Molek*), *-bb-* w nazwisku *Dobek* (: *Dobek*), *-ss-* w nazwisku *Guss* (: *Gus*) i nazwisku *Podlass* (: *Podlas*).

Do procesu niemczenia polskich nazwisk pod względem fonetyczno-graficznym zaliczyć też można dodawanie *-h-* po spółgłoskach, co oddaje niemieckie spółgłoski przydechowe (aspirowane). Przykładem może tu być nazwisko *Manthej* (: *Mantej*). Proces niemczenia polskich nazwisk widać też w braku znaków diakrytycznych nad spółgłoskami miękkimi, gdyż w języku niemieckim nie ma fonologicznej miękkości, stąd zapisy takie jak: *Brzezinski*, *Gruczynski*, *Kabaczynski*, *Kurzynski*, *Szczepanski*, *Szymanski*, *Wisniewski*. Śladem germanizacji fonetyczno-graficznej jest też zastępowanie polskiego *-l-* niemieckim *-l-*, jak w nazwiskach: *Bialczyk* (: *Bialczyk*), *Bigdalke* (: *Bigdalek*), *Smelsz* (: *Smelsz*). Z kolei polskie *-s-* bywa odczytywane przez Niemców jako *-z-* i tak też zapisywane, jak w nazwisku *Zielke* (: *Sylek*), a polskie *-sz-* jest zapisywane pod wpływem języka niemieckiego jako *-sch-*, co ilustruje zapis nazwisk *Gerschke* (: *Gierszek*) i *Schram* (: *Szram*).

Wśród nazwisk wydobytych z zakrzewskiej księgi nazwisk zaobserwować też można nieliczne ślady polszczenia nazwisk niemieckich. Oprócz omówionych powyżej procesów morfologicznych, w efekcie których nazwa o rdzeniu niemieckim zostaje spolonizowana za pomocą polskiego wykładnika, wskazać można na polonizację fonetyczno-graficzną. Na przykład pod wpływem języka polskiego niemiecki dwuznak *-ie-* jest odczytywany i wymawiany jako *-i-*, tak jak w nazwiskach: *Dittman* (: *Dietmann*), *Girlach* (: *Gierlach*). Z kolei grupa *-pf-* jest realizowana jako *-p-*: *Pennig* (: *Pfennig*), *-sch-* oddawane jako *-sz-*, tak jak w nazwisku *Dausz* (: *Dausch*), a niemiecka głoska środkowa *-ö-* jest realizowana jako *-e-*, tak jak w hybrydalnym nazwisku *Frelichowski*.

| <b>Surnames in the Register Book of Marriages of Zakrzewo parish in the district of Złotów (years 1850-1860)</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Streszczenie</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | <b>Abstract</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| W artykule omówiono 115 nazwisk pochodzących z księgi małżeństw parafii zakrzewskiej na Ziemi Złotowskiej. Materiał źródłowy pochodzi z lat 1850-1860. Jego analiza stanowi kontynuację badań antroponimicznych, których efektem było wydanie przez autorkę w Wydawnictwie Uczelnianym Politechniki Koszalińskiej dwutomowego <i>Słownika nazwisk mieszkańców Ziemi Złotowskiej</i> . W części wstępnej artykułu omówiono pokrótce zasoby źródłowe dotyczące badanego terenu, przedstawiono zarys historii wsi Zakrzewo i zasady redakcyjne słownika nazwisk, który stanowi zasadniczą część artykułu. Każda nazwa osobowa ujęta w słowniku została poświadczona zapisami źródłowymi, omówiono także budowę i znaczenie nazwisk oraz zwrócono uwagę na charakterystyczne cechy językowe przedstawionych antroponimów. Wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy przedstawiono w części końcowej. | The article discusses 115 surnames coming from the Register Book of Marriages of Zakrzewo parish in the district of Złotów. The source material comes from the years 1850-1860. The paper is a continuation of anthroponymic research, which resulted in publishing the two-volume Dictionary of Surnames of Inhabitants of the Area of Złotow County issued by Publishing House of Koszalin University of Technology. The article presents source documents concerning the studied area, gives an outline of the history of Zakrzewo village and discusses the editorial policy of the dictionary of surnames which constitutes the basic part of the article. Every surname, included in the dictionary, was taken from source documents. Building and meaning of surnames was also discussed and attention was paid to characteristic linguistic features of the presented anthroponyms. Conclusions drawn from the analysis are presented in the final part of the paper. |
| <b>Słowa kluczowe</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <b>Key words</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Językoznawstwo, antroponimia, nazwiska, Ziemia Złotowska.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Linguistics, anthroponymy, surnames, the district of Złotów.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |

## Bibliografia

- Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1-2, Warszawa 2001.
- Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970.
- Breza E., *Pochodzenie przydomków szlachty Pomorza Gdańskiego*, Gdańsk 1978.
- Breza E., *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, t. I-III, Gdańsk 2000-2004.

Brzeziński W., *O nazwiskach Polaków na Krajnie złotowskiej w XX wieku*, [w:] *Ze studiów nad toponimią Pomorza Środkowego*, E. Homa (red.), Koszalin 1976.

Gala S., *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l- // -ł- w części sufiksальной*, Łódź 1992.

Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., *Słownik języka polskiego*, t. 1-8, Warszawa 1900-1927.

Malec M., *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1982.

Malec M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.

Podlaska D., *Nazwy miejscowe z terenu XVI-wiecznego województwa poznańskiego*, cz. I-II, Słupsk 1990.

Popielas-Szultka B., Z. Szultka, *Dzieje Zakrzewa*, Koszalin 1974.

Reczek S., *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.

*Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 5, *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, oprac. Z. Klimek, Kraków 1997.

*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, (red.) F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. I-XV, Warszawa 1880-1902.

*Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wydał K. Rymut, t. I-X, Kraków 1992-1994.

*Słownik staropolskich nazw osobowych*, (red. ) W. Taszycki, t. 1-6, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965-1981, *Suplement*, (red.) M. Malec, Wrocław-Warszawa-Kraków 1985-1987.

Sudakiewicz L.B., *Nazwy zawodów i funkcji społecznych w nazwiskach mieszkańców Ziemi Złotowskiej*, [w:] *Polszczyzna Mazowska i Podlasia*, t. XVIII: *Językowa przeszłość i współczesność Mazowska i Podlasia*, (red.) H. Sędziak i D. Czyż, Łomża 2014.

Sudakiewicz L.B., *Polonizacja niemieckich nazwisk mieszkańców Złotowa i okolic (od II połowy XVI do II połowy XIX wieku)*, [w:] *Dzieje wsi pomorskiej. II Międzynarodowa Konferencja Naukowa*, (red.) R. Gaziński i A. Chludziński, Dygowo-Szczecin 2003.

Sudakiewicz L.B., *Słownik nazwisk mieszkańców Ziemi Złotowskiej*, t. 1 od A do K, t. 2 od L do Ż, Koszalin 2011-2012.

Sudakiewicz L.B., *Sposoby germanizacji nazwisk mieszkańców Złotowa i okolic*, „Linguistica Bidgostiana”, (red.) A. S. Dyszak, vol. VI, Bydgoszcz 2009.

Sychta B., *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1-7, Wrocław 1967-1976. P. Szafran P., *Osadnictwo historycznej Krajny w XVI-XVIII wieku (1511-1772)*, Gdańsk 1961.

*Ziemia Złotowska*, praca zbiorowa pod red. W. Wrzesińskiego, Gdańsk 1969.

**W niniejszym opracowaniu zastosowano następujące skróty:**

|          |                                  |
|----------|----------------------------------|
| ap.      | apelatyw                         |
| dem.     | deminutivum ‘nazwa zdrobniła’    |
| dniem.   | dolnoniemiecki                   |
| etn.     | etnonim                          |
| fem.     | feminativum ‘forma żeńska’       |
| gw.      | gwarowy                          |
| hipok.   | hipokorystyk ‘nazwa spieszczona’ |
| im.      | imię                             |
| kaszub.  | kaszubski                        |
| kraj.    | krajniacki                       |
| łac.     | łaciński                         |
| niem.    | niemiecki                        |
| n. o.    | nazwa osobowa                    |
| n. m.    | nazwa miejscowa                  |
| por.     | porównaj                         |
| pow.     | powiat                           |
| stwniem. | staro-wysokoniemiecki            |
| stp.     | staropolski                      |
| suf.     | sufiks                           |
| śrdniem. | średnio-dolnoniemiecki           |
| śrwniem. | średnio-wysokoniemiecki          |
| wsp.     | Współczesny                      |

**Opracowania i słowniki**

|               |                                                                                                                                                                                     |
|---------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Bańkowski     | Bańkowski A., <i>Etymologiczny słownik języka polskiego</i> , t. 1-2, Warszawa 2000-2001.                                                                                           |
| Br            | Brückner A., <i>Słownik etymologiczny języka polskiego</i> , Warszawa 1970.                                                                                                         |
| Breza Przyd   | Breza E., <i>Pochodzenie przydomków szlachty Pomorza Gdańskiego</i> , Gdańsk 1978.                                                                                                  |
| Breza NP I,II | Breza E., <i>Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany</i> , t. I-III, Gdańsk 2000-2004.                                                                                              |
| Brzeź         | Brzeziński W., <i>O nazwiskach Polaków na Krajnie złotowskiej w XX wieku</i> , [w:] <i>Ze studiów nad toponimią Pomorza Środkowego</i> , E. Homa (red.), Koszalin 1976, s. 207-227. |
| Go            | Gottschald M., <i>Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung</i> , Berlin 1974.                                                                  |
| Mal I         | Malec M., <i>Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych</i> , Wrocław-Warszawa-Kraków 1982.                                                                         |
| Mal II        | Malec M., <i>Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce</i> , Kraków 1994.                                                                                                     |
| Pod I, II     | Podlaska D., <i>Nazwy miejscowe z terenu XVI-wiecznego województwa poznańskiego</i> , cz. I-II, Słupsk 1990.                                                                        |
| SEM V         | <i>Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych</i> , cz. 5, <i>Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego</i> , (oprac.) Z. Klimek, Kraków 1997.                     |
| SG            | <i>Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich</i> , pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. I-XV, Warszawa 1880-1902.           |
| NP I, II      | Rymut K., <i>Nazwiska Polaków. Słownik etymologiczno-historyczny</i> , t. 1: A-K, Kraków 1999, t. 2: L-Ż, Kraków 2002.                                                              |
| SW            | Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., <i>Słownik języka polskiego</i> , t. 1-8, Warszawa 1900-1927.                                                                            |



Sych

Sychta B., *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1-7, Wrocław 1967-1976.